

Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

Іванна Лучаківська,
Юрій Стецик

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСНОВ ПРАВОЗНАВСТВА В ШКОЛІ

Методичні матеріали до семінарських занять

Дрогобич, 2023

УДК 34(07)
Л 87

*Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка
(протокол № 12 від 17.12.2009 р.)*

Рецензенти:

Копельців-Левицька Є.Д., кандидат юридичних наук, доцент кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Біла С.Я., кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Відповідальний за випуск:

Ільницький В.І., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Лучаківська І., Стецик Ю.

Л 87 **Методика навчання основ правознавства в школі :**
методичні матеріали до семінарських занять для підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (Історія)» галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка». Вид. друге, допов. і переробл. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. 48 с.

Методичні матеріали відповідають програмі курсу «Методика навчання основ правознавства в школі» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014 «Середня освіта (Історія)», яка затверджена науково-методичною радою ДДПУ імені Івана Франка.

Плани та методичні рекомендації до семінарських занять супроводжують короткою характеристикою шкільного курсу основ правознавства, висвітлюють основні сучасні завдання, форми, методи та прийоми щодо викладання правознавства в сучасній школі.

Посібник призначений для здобувачів вищої педагогічної освіти, а також може бути корисний для вчителів з правознавства закладів загальної середньої освіти.

ЗМІСТ

Передмова	4
Тема 1. Вступ. Загальна характеристика курсу «Основи правознавства»	5
Тема 2. Сучасна система шкільної правничої освіти в Україні	8
Тема 3. Навчально-методична база вчителя правознавства з предмету курсу	16
Тема 4. Методи пізнавальної діяльності учнів на уроках з курсу «Основи правознавства»	22
Тема 5. Методика організації та проведення дидактичних ігор при вивченні шкільного курсу «Основи правознавства»	29
Тема 6. Методика формування правових понять, умінь учнів при вивченні курсу «Основи правознавства»	35
Тема 7. Урок, як основна форма навчання правознавства в школі	41

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах реформування загальної середньої освіти, яке спрямоване на впровадження концепції Нової української школи, значний акцент зроблено на правовій освіті учнівської молоді. Запроваджені інтегровані курси передбачають вивчення значного масиву правознавчих тем, які передусім зорієнтовані на практичне ознайомлення учнів з їхніми правами та обов'язками.

Запропонована навчальна дисципліна «Методика навчання основ правознавства в школі» спрямована на формування майбутнього вчителя правознавства, який повинен бути обізнаний не тільки із теоретичним навчальним матеріалом, але й володіти новітніми методичними засобами, прийомами, методами, технологіями викладання правознавчих предметів у закладах загальної середньої освіти.

Запропонована тематика семінарських занять охоплює ключові розділи навчальної дисципліни і зорієнтована на ознайомлення здобувачів вищої педагогічної освіти із сучасною системою шкільної правової освіти, чинними навчальними програмами обов'язкового та вибіркового блоків, підручниками та посібниками, класифікацією і специфікою дидактичних методів, методичними підходами до формування правових понять та новітніми методичними розробками до проведення уроків правознавства.

Зауважимо, що ця навчальна дисципліна відзначається специфікою викладання: вона узагальнює отримані здобувачами знання з правознавчих та психолого-педагогічних дисциплін і розроблює практичні підходи до викладання навчального матеріалу.

Від майбутнього вчителя правознавства вимагається розуміння у виборі найбільш оптимальніших форм і методів викладання, які були б ефективними та підносили пізнавальний інтерес учнів до значення і ролі права у їхньому повсякденному житті.

Семінарське заняття № 1
Тема 1. Вступ. Загальна характеристика курсу
«Основи правознавства»

План

1. Предмет «шкільного курсу «Основи правознавства» та методика його викладання».
2. Завдання та зміст навчальної дисципліни.
3. Методологія курсу.

Література

1. Андрусишин Б.І., Берендєєв С.О., Губань Р.В. Основи правознавства : підручник для 9 кл. загальноосвіт. навчальн. закл. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2017. 208 с.
2. Ващишин М.Я., Теличко М.В., Холявка С.В. Основи права України : навч. посіб. / за заг. ред. М.Я. Ващишин. Львів : ЛДУФК, 2016. 227 с. ISBN 978-617-7363-30-8.
3. Головка Н.І. Методика викладання правознавства : навч. посіб. Київ : Персонал, 2017. 202 с.
4. Гапотій В.Д., Слишик О.А. Основи права : підруч. 2-ге вид. із змінами та доп. Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2019. 882 с. ISBN 978-617-7055-69-2.
5. Васильків І.Д., Кравчук В.М. Основи правознавства : підруч. для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль : Астон, 2022. 234 с.
6. Наровлянський О.Д. Правознавство (профільний рівень) : підруч. для 10-го класу загальн. серед. Освіти. Київ : Грамота, 2018. 272 с. ISBN 978-966-349-684-9.
7. Ремех Т.О., Пометун О.І. Основи правознавства : підруч. для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Література ЛТЛ, 2022. 224 с.
8. Ратушняк С.П. Основи правознавства» : підруч. для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладі. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. 272 с.

9. Рябовол Л.Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : монографія. Кіровоград : Полімед-Сервіс, 2015. 360 с.

10. Святокум О.Є. Основи правознавства. 9 клас : міні-конспекти уроків до підручника / О.Є Святокум, І.О. Святокум. Харків : Ранок, 2017. 40 с.

11. Філіпенко Т.М., Сутковий В.Л. Основи правознавства : підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ : Генеза, 2017. 208 с.

Методичні рекомендації

Щоб успішно навчати школярів курсу «Основи правознавства», майбутньому вчителю треба вміти визначати зміст навчання, мати матеріал для роботи з учнями, розробити методи та прийоми викладання предмету. Тому при розгляді першого питання семінару необхідно окреслити методичні категорії (зміст навчання, форми, засоби, методи та прийоми), які складають предмет методики викладання шкільного курсу «Основи правознавства».

Важливо зазначати, що навчальну дисципліну «Методика навчання основ правознавства в школі» насамперед треба розглянути як педагогічний та навчальний курс і практичну роботу вчителя. Для цього варто умовно розділити її на дві складові – теоретичну та практичну, окресливши їхню об'єктно-предметну сферу вивчення.

Розгляд другого питання варто розпочати із докладного аналізу мети навчальної дисципліни «Методика навчання основ правознавства в школі», яку методисти пропонують окреслити не тільки сприйняттям у поглибленні знань майбутнього вчителя з теорії цієї науки, а й ознайомленням із новітніми оптимальними формами проведення освітнього процесу при викладанні правознавчих предметів, найбільш ефективними методиками навчання учнів в новітніх умовах розвитку закладів загальної освіти. Необхідно визначити, які фактори суспільного життя впливають на мінливість компонентів основної мети дидактичних дисциплін.

Перед студентами, які вивчатимуть дисципліну «Методика навчання основ правознавства в школі» постане низка завдань, які треба прокоментувати із наведенням конкретних навчальних ситуацій:

- усвідомити вимоги шкільних програм з правознавчих дисциплін;
- зрозуміти структуру шкільних підручників з правознавства;
- засвоїти теоретичні основи методики;
- ознайомитися з практичною роботою вчителів правознавства, звернути увагу на провідний досвід;
- навчитися добирати конкретні методи та прийоми навчання, дидактичний матеріал до кожного розділу шкільного курсу;
- уміти формувати навчально-методичну базу з предмету, правову бібліотеку та роздатковий навчальний матеріал, а також залучати законодавчі документи та їхні збірки для проведення уроків із правознавчих предметів;
- добирати наочність та педагогічні програмні засоби у процесі підготовки до уроків;
- засвоїти теоретичні основи сучасного уроку та методику проведення нетрадиційних уроків правознавства.

Визначте особливість цього курсу в порівнянні з іншими правознавчими дисциплінами, а також покажіть або ж заперечте зв'язок навчальної дисципліни з юридичними та гуманітарними науками.

При розгляді третього питання, присвяченого розгляду методології курсу, необхідно, насамперед показати форми наукових досліджень і участь вчителів правознавства у їх проведенні. Зокрема, треба проаналізувати такі форми наукових досліджень, які вважаються найбільш оптимальними для педагогічної діяльності вчителя правознавства: цілеспрямоване спостереження, вивчення позитивного досвіду та участь у проведенні педагогічного експерименту. У висновках варто поміркувати над проблемним питанням: чи впливають результати педагогічних наукових досліджень на педагогічну працю вчителя, якщо так, то як? Обґрунтуйте свою відповідь конкретними прикладами із діяльності сучасних загальноосвітніх закладів.

Семінарське заняття № 2–4

Тема 2. Сучасна система шкільної правничої освіти в Україні

План

1. Правова освіта учнівської молоді в Україні. Завдання. Проблеми. Перспективи.
2. Загальна характеристика курсів з правознавства для загальноосвітніх закладів.
3. Навчальні програми з шкільного курсу «Основи правознавства» для 10 кл. Мета, завдання, структура, основні поняття та ідеї.
4. Шкільний курс «Правознавство. Практичний курс» для 9 кл. Мета, завдання, структура, основні поняття та ідеї.
5. Характеристика навчальних правознавчих програм з допрофільної підготовки учнів в основній школі.
6. Аналіз програм з правознавчих дисциплін профільної форми навчання в старшій школі.

Література

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Євтушенко Р., Сутковий В., Зорнік Т., Лоха Л., Силенко С. Історія. Правознавство : методичні рекомендації МОН України щодо організації навчального процесу в 2017/2018 навчальному році; оновлені на компетентнісній основі навчальні програми для 5–9 класів ЗНЗ; методичні коментарі провідних науковців щодо впровадження ідей Нової української школи. Київ : УОВЦ «Оріон», 2017. С. 88–94.
3. Майорський В.В. Методика навчання конституційного права учнів профільних класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Львів, 2016. 287 с.
4. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін» / упоряд. Г.Г. Яковенко. Харків, 2020. 138 с.

5. Криштанович М. Методика навчання права : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2021. 217 с.

6. Навчальна програма з громадянської освіти (інтегрований курс) для 10 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена наказом Міністерства освіти і науки № 698 від 03.08.2022 (підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти Гісем О.О., Мартинюк О.О.).

7. Прокопчук В. Методика викладання правознавства у загальноосвітніх навчальних закладах : програма вибіркової навчальної дисципліни підготовки бакалаврів / Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Кафедра національної безпеки. Луцьк, 2018. 13 с.

8. Правознавство (профільний рівень). 10–11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 14.07.2016 № 826 і наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

9. Ремех Т. Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

10. Ремех Т.О., Муза О.В. Теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни). Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.

Методичні рекомендації

Розгляд першого питання треба розпочати із характеристики стану шкільної правничої освіти в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., зокрема, окреслити об'єктивні фактори, що вплинули на радикальні зміни в методичних підходах до змісту навчання та виникнення нагальної потреби вдосконалення національної системи освіти і узагальнити їх визнаними у світі нормативами.

Потрібно проаналізувати та визначити основні завдання, проблеми і перспективи проведення в Україні заходів у сфері

правової освіти молоді. Зокрема, варто було б окреслити шляхи розв'язання визначених завдань на підставі докладного аналізу державної програми правової освіти населення України (від 29.05.1995 р.). З'ясуйте, як у програмі передбачено забезпечення необхідних умов для набуття і використання правових знань широкими верствами населення, закріплення основних напрямів правоосвітньої діяльності та першочергові заходи щодо їхньої реалізації¹. Також потрібно проаналізувати ключові положення Національної програми правової освіти населення (від 18.10.2001 р.). Доцільно звернути увагу на те, які етапи надання правової освіти передбачаються Національною програмою. Адже майбутній вчитель правознавства мусить чітко усвідомити особливості сучасної правової освіти взагалі й у школі зокрема. У сучасній Україні фактично сформувалася система правової освіти починаючи з дошкільного віку.

Для розгляду другого питання передусім потрібно визначити, які правознавчі курси є обов'язковими і складають інваріативну частину навчальних планів загальноосвітніх закладів, а які належать до варіативного компонента планів, тобто курси за вибором школи. Для цього потрібно опрацювати навчальні програми з правознавчих курсів, які наведено у списку літератури до семінарського заняття. У підсумках до питання важливо підтвердити або ж заперечити твердження, що у сучасній загальноосвітній школі, хоч і в неповному обсязі, сформувався правовий блок дисциплін, що повністю відповідає сучасним вимогам правової освіти. Для формування правової свідомості учнів як повноправних громадян Української держави визначаються зміст та обсяг правознавчих предметів, які належать до обов'язкового освітнього компонента. Також у цьому питанні варто зупинитися на характеристиці навчальної програми – як державного нормативно-правового документа, у якому чітко окреслено коло основних питань із відповідного курсу,

¹ Андрусишин Б., Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»: підручник. Київ: Знання, 2008. С. 27.

обов'язкових для вивчення. Для докладного розгляду цього документа необхідно охарактеризувати його структурні компоненти: пояснювальну записку, зміст навчального матеріалу, обсяг знань, умінь і навичок, перелік наочних посібників і літератури, критерії оцінювання освітніх досягнень учня.

Для розгляду третього питання необхідно опрацювати редакції навчальних програм з курсу «Основи правознавства» (І. Усенка, І. Котюка), які рекомендовані Міністерством освіти та науки України. Оскільки навчальна дисципліна розрахована на викладання курсу, який вивчається за новою 12-річною системою навчання в 10 кл. (в минулому в 9 кл.), важливо підтвердити або заперечити твердження, що саме в цих програмах послідовно систематизовано суму того матеріалу, який є конче необхідним для учнів. Для цього необхідно проаналізувати структуру навчального курсу, показавши, що тематика підібрана, щоб її можна було б реально опанувати протягом відведеного часу (34 год.). Необхідно визначити на що звертається основна увага чи на вивчення тексту нормативно-правових документів, які з плином часу будуть змінюватися, чи на опанування базових принципів і положень юридичної науки.

Характеристику програм необхідно побудувати за схемою: структура, мета, завдання, основні питання та ідеї, характеристика вмінь та навичок, які повинні набути учні після вивчення правознавчого курсу. Також варто з'ясувати низку методичних вимог: адаптація навчальної програми до вікових особливостей учнів, врахування змін в освітній політиці держави, зокрема тих реформ, які відбуваються в сучасній українській школі, а також розвиток державно-правових інститутів після прийняття Конституції України. Поміркуйте над методичною оцінкою навчальної програми «Основи правознавства» під редакцією І. Усенка, про те, що цей курс містить не послідовний систематизований виклад першооснови усіх головних юридичних дисциплін. Оберіть певну позицію щодо підтримки або заперечення цього твердження та наведіть цілу низку конкретних і

переконливих фактів для аргументації власного бачення означеної проблеми.

Також для докладного аналізу програм необхідно провести огляд їх тематичних розділів із визначенням їхнього змістового наповнення. Значну увагу важливо зосередити на методичних рекомендаціях, які подаються у навчальних програмах і визначають базові методичні підходи до викладання правознавства. Зокрема прокоментуйте такі методичні вказівки:

- творчий підхід учителя до запропонованого матеріалу та його розподілу;

- постійне коригування навчального матеріалу;

- використання міжпредметних зв'язків;

- застосування різноманітних форм та методів роботи.

У підсумках до питання необхідно порівняти дві редакції програм, зауваживши про їхні позитивні та негативні сторони використання в освітньому процесі.

Для розгляду четвертого питання опрацюйте навчальну програму «Правознавство. Практичний курс» для 9 кл.. Передусім потрібно окреслити передумови запровадження означеного курсу, виводячи його витoki із курсу за вибором «Практичне право» для 8 кл. Характеристику програми необхідно впорядкувати за традиційною схемою: мета, завдання, структура, основні поняття, ідеї та вміння і навички. Зокрема, зверніть увагу на особливості викладання цього курсу із використанням нетрадиційних методик організації навчального процесу. Практичний курс правознавства характеризується використанням особливого методичного підходу до його викладання, тож, опираючись на програму, назвіть ці особливості. Зокрема охарактеризуйте обов'язкове систематичне використання інтерактивних та активних методів навчання. Покажіть, на основі змістової частини навчального матеріалу програми, що у контексті інтерактивного навчання правові знання,

уміння, ставлення учнів набувають іншої форми, ніж у традиційному².

Опишіть методику використання та проведення проєктної діяльності в індивідуально-груповій формі. Визначте основні компоненти організації та активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках з курсу правознавства: пошук, первинний аналіз і застосування правової інформації; аналіз окремих положень нормативних правових актів; груповий та індивідуальний аналіз правових ситуацій; формулювання та доведенням учнем власної думки із покликанням на чинні норми права; застосування набутих знань для визначення відповідного закону моделі поведінки та регламентованості вчинків у конкретних ситуаціях, визначення процедури звернення до відповідних органів й установ за кваліфікованою юридичною допомогою³.

Підсумовуючи, зауважте, чому програма не містить великого обсягу матеріалу і передбачає низку дидактичних вимог до складання навчально-методичного комплексу курсу. Також поміркуйте над аргументами щодо необхідності вивчення цієї правознавчої дисципліни учнями 9 кл., опираючись на реалії сучасного життя.

Розгляд п'ятого питання необхідно розпочати із визначення допрофільної системи навчання, охарактеризувавши її основні завдання та форми. Зокрема проаналізуйте визначення: допрофільна підготовка – це система психологічної, педагогічної, інформаційної та організаційної діяльності, яка сприяє самовизначенню учнів щодо профілів подальшого навчання і сфери майбутньої професійної діяльності. Допрофільна підготовка здійснюється у 8–9-х класах (на думку деяких авторів її слід починати з 7-го класу) і має на меті професійну орієнтацію учнів, сприяння у виборі ними напряму навчання у старшій школі⁴.

² Андрусишин Б., Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства» : підручник. Київ : Знання, 2008. С. 28.

³ Там само. С. 29.

⁴ Там само. С. 30.

Подайте докладну характеристику форм реалізації допрофільної підготовки: введення курсів за вибором, факультативів, поглиблене вивчення окремих предметів на диференційованій основі, а також визначте ті форми, які визнаються найбільш прийнятними для викладання правознавчих дисциплін. При цьому необхідно врахувати наявність навчально-методичного забезпечення.

Найефективнішими у допрофільній підготовці школярів залишаються елективні курси. Проаналізуйте за традиційною схемою (мета, завдання, структура, основні поняття, ідеї та вміння і навички) навчальні програми шкільних правознавчих дисциплін за вибором школи та учнів: «Практичне право для 8 (9) кл.», «Вчимося бути громадянами 7 (8) кл.», «Ми – громадяни України 9 (10) кл.», «Громадянська освіта 9–11 кл.», інтегрований курс «Європейські студії 8–12 кл.», які рекомендовані Міністерством освіти та науки України, звернувши увагу на навчально-методичний комплекс: програми, підручники, посібники та дидактичні матеріали.

У підсумках до розгляду блоку програм допрофільної підготовки треба визначити їхні переваги, а за наявності – і недоліки в організації навчального процесу.

Для розкриття заключного питання семінару, присвяченого аналізу навчальних програм з правознавчих дисциплін профільної форми навчання в старшій школі, рекомендуємо використати алгоритм вивчення проблеми із попереднього питання: окреслення поняття «профільне навчання», його завдання та форми організації навчального процесу. Поміркуйте над складовими компонентами профільної системи навчання, опираючись на одне із визначень: профільне навчання розуміють як засіб диференціації та індивідуалізації навчання, коли за рахунок змін у змісті, структурі та організації освітнього процесу більше враховуються зацікавлення та здібності школярів, залучається особистісно-орієнтований підхід до учнів із врахуванням їхніх професійних орієнтацій та наміру щодо продовження освіти і проаналізуйте їх.

Профільне навчання спрямоване на реалізацію особистісно орієнтованого підходу до навчання. При цьому істотно розширюються можливості віднайдення учнем індивідуальної освітньої траєкторії⁵.

Для окреслення навчально-методичної бази профільного вивчення правознавства охарактеризуйте навчальні програми та відповідно до них укладені підручники, посібники, дидактичний матеріал: «Правознавство для профільних класів загальноосвітніх навчальних закладів 10–12 кл.», «Права людини для 10 кл.» (у двох редакціях), «Досліджуючи гуманітарне право для 10 (11) кл.».

⁵ Андрусишин Б., Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства» : підручник. Київ : Знання, 2008. С. 31.

Семінарське заняття № 5–6

Тема 3. Навчально-методична база вчителя правознавства з предмету курсу

План

1. Особистість та професійна компетентність вчителя правознавства.
2. Учитель правознавства в структурі шкільного педагогічного колективу.
3. Кабінет правознавства в сучасній школі.
4. Методика формування шкільної правничої бібліотеки.
5. Характеристика навчально-методичної літератури вчителя правознавства та методичні підходи до її використання.

Література

1. Андрусин Б., Губань Р. Нова українська школа і права людини. *Освіта*. 2018. № 22–23. С. 5–6.
2. Булгакова Г., Євдокимов Д. Книга «Мої права. Про права та обов'язки. Твій довідник з громадянства». Київ : Ранок, 2021. 60 с.
3. Бурдін М.Ю., Логвиненко Є.С., Логвиненко І.А. Історія держави і права України : хрестоматія-практикум / за ред. О.М. Бандурки. Харків : Майдан, 2021. 888 с.
4. Буцька Л.М. Новій українській школі – новітній підручник із правознавства (рецензія на рукопис підручника Т.О. Ремех, О.І. Пометун «Основи правознавства» (9 клас) для загальноосвітніх навчальних закладів, поданого на конкурс підручників для 9 класу). *Український педагогічний журнал*. 2017. № 1. С. 123–127.
5. Сотниченко В.М. «Ситуативні завдання з правознавства» : посібник-практикум. 2015. С. 10–11.
6. Сотниченко В.М. «Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Правознавство»». 2015. 205 с.
7. Компас : посібник з освіти з прав людини за участю молоді. 2020. 490 с.

8. Календар прав людини : посібник для педагогічних працівників навчальних закладів. Київ : ВАІТЕ, 2016. 80 с.

9. Конституційне право України : навч.-метод. посібник / Д.С. Терлецький, М.В. Афанасьева, Ю.Д. Батан та ін. ; за заг. ред. Д.С. Терлецького. Одеса, 2020. 242 с. URL: <http://dSPACE.onua.edu.ua/handle/11300/12412> DOI 10.32837/11300.12412

10. Конституційне право : підручник / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, А.А. Мелешевич ; за заг. ред. М.І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

11. Совгиря О.В., Шукліна Н.Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 556 с.

12. Петришин О.В., Зінченко О.В., Лук'янов Д.В. Порівняльне правознавство. Хрестоматія для юридичних факультетів і закладів вищої освіти. Харків, 2019. 1024 с.

13. Практичний довідник учителя правознавства. *Історія і суспільствознавство в школах України*. 2018. № 1. С. 5–6.

14. Ремех Т.О. Компоненти і прояви правової предметної компетентності учня. *Народна освіта*. 2015. № 3 (27). URL: www.narodnaosvita.kiev.ua

15. Ремех Т.О. Практичні заняття з правознавства: методичний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 4. С. 43–51.

16. Ремех Т.О. Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства : метод. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

17. Святокум О.Є. Основи правознавства. 9 клас : міні-конспекти уроків до підручника. Харків : Ранок, 2017. 40 с.

18. Майорський В.В. Методика навчання конституційного права учнів профільних класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 Львів, 2016. 287 с.

Електронні інформаційні ресурси

1. www.zakon2.rada.gov.ua (Законодавство України).
2. <https://www.kmu.gov.ua> (Нормативна база Кабінету Міністрів України).

3. <https://mon.gov.ua> (Нормативно-правова база освіти).
4. <http://pidruchniki.ws> (Підручники з основ правознавства).
5. www.nbu.gov.ua (Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського).
6. www.his.1september.ru/urok (Методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін).
7. www.britannica.com (Онлайн енциклопедія «Британіка»).
8. www.uk.wikipedia.org (Україномовна версія онлайн-енциклопедія «Вікіпедія»).
9. <https://wiki.cuspu.edu.ua> (Навчальний курс «Методика навчання правознавства»).

Методичні рекомендації

Педагогічна діяльність учителя правознавства вимагає від нього насамперед фахової освіти, тобто володіння системою спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних для реалізації функцій, пов'язаних із цією професією. Виходячи з цього положення, визначіть, які професійні характеристики мають бути притаманні вчителю правознавства. Охарактеризуйте шляхи підвищення професійного рівня вчителя. Аргументуйте твердження про те, що рівень професіоналізму вчителя багато в чому залежить від рівня його загальної культури.

Як відомо, основна зброя вчителя – слово. Поміркуйте, що необхідно для того, щоб воно стало справжньою силою в устах молодого вчителя. У підсумках до питання проаналізуйте рекомендації провідних методистів для вчителя-початківця з правознавства:

– уміти визначати мету кожного уроку, добирати форми та методи викладання предмету, навчальний матеріал, забезпечувати реалізацію поставленої мети;

– уміти виділити в підібраному матеріалі головне, необхідне для формування правових знань учнів, методично обробляти зміст навчального матеріалу відповідно до вікових і пізнавальних можливостей школярів;

– використовувати міжпредметні зв'язки у викладанні правознавства, вміти складати план-конспект уроку, володіти педагогічною майстерністю ведення уроків;

– аналізувати, коментувати й оцінювати знання учнів відповідно до сучасних вимог⁶.

При розгляді другого питання потрібно окреслити професійну культуру спілкування в трикутнику – сім'я, дитина, школа. Спілкування з дітьми у школі вчителю правознавства необхідно здійснювати в різноманітних формах, і за різних обставин. Учитель мусить розглядати спілкування як багатогранний процес і володіти різними способами його ведення. На прикладі відомих вам педагогічних ситуацій визначіть найбільш поширені способи організації педагогічного спілкування, зауважте, які фактори впливають на його перебіг.

На характер спілкування вчителя з учнями та їхніми батьками значно впливає морально-психологічний клімат, що склався в педагогічному колективі. Тож визначте, від яких чинників залежить морально-психологічний клімат у кожному педагогічному колективі. Спілкування вчителя з колегами умовно поділяють на дві взаємозалежні частини: формальну та неформальну. Визначте особливості кожної та охарактеризуйте їх. У підсумках до питання проаналізуйте основні методичні рекомендації фахівців щодо опанування культури педагогічного спілкування.

Висвітлення третього питання доцільно розпочати із визначення ролі та необхідності функціонування шкільного кабінету правознавства у навчанні, вихованні та розвитку учнів. Необхідно акцентувати увагу на тому, що шкільний кабінет правознавства в наш час став осередком правової освіти в школі. Про предметні кабінети написано чимало праць. Доцільно зупинитися на особливостях створення та методиці роботи в кабінеті правознавства як своєрідній лабораторії правових знань. Передусім кабінет правознавства виконує навчально-виховну

⁶ Кашкар'юв Г. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. Частина I. Харків : Вид. група «Основа», 2011. С. 5. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 10 (94).

функцію, тому варто розглянути його як матеріальну базу викладання та творчу лабораторію вчителя.

Окресліть основні складові компоненти навчально-методичного забезпечення кабінету правознавства. Багато дискусій триває серед методистів щодо підходів у використанні настінних стендів у кабінеті правознавства. Ознайомтеся із перебігом цих дискусій, охарактеризуйте їхню суть та подайте власну оцінку із аргументацією свого власного бачення у розв'язанні цієї методичної проблематики.

Саме у підсумках до розглядуваного питання подайте перелік чинників, які сприятимуть перетворенню шкільного кабінету правознавства на своєрідну лабораторію правових знань.

Розгляд четвертого питання варто розпочати із визначення ролі шкільної правничої бібліотеки в процесі навчання. Зверніть особливу увагу на те, з якого мінімуму методичних розробок повинна формуватися бібліотека. Фонди такої бібліотеки потрібно формувати самому педагогу, який повинен залучати зібрані документи для проведення уроків правознавства. Зібрані в бібліотеці книги мають бути розраховані та доступні насамперед для учнів. Це, зокрема, Конституція України, чинні законодавчі акти, а також методична і теоретична література, яка допомагає глибше збагнути категоріально-понятійний апарат юридичної науки. Наведіть перелік основної та довідкової навчально-методичної літератури з правознавства і проаналізуйте його. Правознавча бібліотека вчителя повинна в комплексі охоплювати як навчальну, методичну, так і законодавчу літературу. Подайте їх перелік із короткою характеристикою. У підсумках до питання окресліть створення необхідних умов для реалізації успішної діяльності вчителя у кабінеті правознавства.

Так, важливим елементом роботи кожного вчителя є формування навчально-методичної бази предмету. Визначіть, що входить до неї та проаналізуйте кожний його компонент із детальною характеристикою окремих видань. Зокрема, зауважте, що до навчально-методичної бази належать підручники з окремих

галузей права, сучасні шкільні підручники з курсів «Основи правознавства» та «Правознавство. Практичний курс», тексти найважливіших конституційних і галузевих законодавчих актів, довідники, словники, енциклопедії з правознавства. Наукова, навчально-методична література та фахові періодичні видання зміцнять навчально-методичну базу⁷.

Саме учитель повинен уміти накопичувати навчально-методичну базу й раціонально її використовувати. Для цього необхідно скористатися методичними порадами, укладеними та на основі рекомендованої літератури. У підсумках до заключного питання семінару подайте узагальнювальну характеристику навчально-методичної літератури вчителя правознавства та опишіть методику роботи з нею.

⁷ Кашкар'юв Г. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. Частина II. Харків : Вид. група «Основа», 2011. С. 23. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 11 (95)).

Семінарське заняття № 7–8

Тема 4. Методи пізнавальної діяльності учнів на уроках з курсу «Основи правознавства»

План

1. Класифікація методів навчання правознавства.
2. Дидактичні засади відбору прийомів пізнавальної діяльності.
3. Технологія застосування проблемного навчання на уроках правознавства.
4. Інноваційні педагогічні технології та методика їх використання при викладанні правознавства.
5. Особливості використання методів та прийомів для підвищення пізнавальної діяльності учнів на уроках правознавства.

Література

1. Основи правознавства. 9 клас : програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОВЦ, Оріон, 2019. 12 с.
2. Закон України № 764-ІХ : Про повну загальну середню освіту від 01.08.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226.
3. Сотниченко В.М. «Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Правоознавство»». 2015. 205 с.
4. Компас : посібник з освіти з прав людини за участю молоді. 2020. 490 с.
5. Конституційне право : підручник / за заг. ред. М.І. Козюбри, Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, А.А. Мелешевич. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.
6. Ремех Т.О. Компоненти і прояви правової предметної компетентності учня. *Народна освіта*. 2015. № 3 (27). URL: www.narodnaosvita.kiev.ua
7. Ремех Т.О. Практичні заняття з правознавства : методичний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2016. С. 43–51.
8. Ремех Т.О. Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства : метод. посіб. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

9. Святокум О.Є. Основи правознавства. 9 клас : міні-конспекти уроків до підручника. Харків : Ранок, 2017. 40 с.

Електронні інформаційні ресурси:

1. www.zakon2.rada.gov.ua (Законодавство України).
2. <https://www.kmu.gov.ua> (Нормативна база Кабінету Міністрів України).
3. <https://mon.gov.ua> (Нормативно-правова база освіти).
4. <http://pidruchniki.ws> (Підручники з основ правознавства)

Методичні рекомендації:

Проблеми класифікації та застосування методів навчання у процесі викладання юридичних дисциплін досі не мають єдиного системного підходу. Тому рекомендується для розкриття цього питання опрацювати рекомендовану літературу й проаналізувати різні методичні підходи з означеної проблематики. Зокрема варто звернути увагу на виокремлення різних критеріїв щодо класифікації методів. Поміркуйте, чим зумовлений такий плюралізм у висвітленні заявленої проблеми.

Проаналізуйте визначення, що метод навчання – це взаємодія вчителя та учнів, за якої вчитель завдяки системі послідовних і впорядкованих дій організовує за допомогою різних засобів і форм практичну, пізнавальну діяльність учнів із засвоєння навчального матеріалу. Відповідно до трьох рівнів засвоєння знань і формування умінь, визначте, як саме виділяють п'ять загальнодидактичних методів навчання, які у своїй практиці можуть використовувати вчителі правознавства. Опираючись на отриманні знання з теоретичних основ педагогіки назвіть ці методи та визначіть особливості їх використання для викладання правознавчих дисциплін у школі⁸.

⁸ Кашкар'юв Г. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. Частина II. Харків : Вид. група «Основа», 2011. С. 31. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 11 (95)).

Так, на вибір методів навчання впливає низка факторів. Визначте, які з них і як саме обумовлюють специфіку організації навчального процесу.

У своїй діяльності вчителі можуть використовувати нові методи навчання, зокрема методи активного навчання. Подайте їх класифікацію та охарактеризуйте ефективність їх використання на уроках правознавства.

Саме у підсумках до питання визначіть новітні педагогічні підходи до методичного пошуку нових методів навчання, які активізували б пізнавальну діяльність сучасних учнів.

При розгляді другого питання необхідно продемонструвати, як виокремлені в першому питанні методи можна реалізувати із використанням різних методичних прийомів подання навчального матеріалу. Так, методичні прийоми пояснювально-ілюстративного методу можуть бути різними: використанням аплікацій, пояснення, опис, побудова схеми тощо. У перерахованих випадках педагогічна сутність цього методу однакова.

Охарактеризуйте методичні прийоми репродуктивного методу навчання із наведенням конкретних прикладів: переказ, пояснення вчителя, виклад змісту документа після його прочитання, вправи складання простого й складного планів розділу підручника, наведення учнем прикладів за заданим зразком, вправи на відоме порівняння, на розповідь за темою, відповідь на питання, які не вимагають пошуку, відтворення доведення на основі матеріалу підручника, пояснення статті кодексу тощо.

Наведіть приклади, які показали б, що слово, наочність, текст, практична діяльність вчителя є у різних випадках засобами того самого репродуктивного методу. І скільки б нових прийомів вчителі й методисти не винайшли, але, якщо ці прийоми зумовлюють тільки повторення учнем уже відомої йому діяльності, всі вони належать до репродуктивного методу. Зовсім інші види прийомів можна використати для організації проблемного навчання, яке потрібно розглянути в наступному питанні семінару.

Так, розгляд проблемного навчання треба розпочати із характеристики дослідницького, евристичного і проблемного викладу, які складають основу такого типу навчання як частини цілісної системи, що передбачає застосування всіх методів навчання і їхню виховну функцію. При розгляді цих методів необхідно визначити основні методичні прийоми, які використовуються для їхнього використання. Зокрема, під час проблемного викладу вчитель моделює проблемну ситуацію, самостійно її розв'язує. Сформулюйте правознавчу проблемну ситуацію та розробіть методичні підходи до її розв'язку із використанням проблемного викладання. Обґрунтуйте необхідність використання проблемного викладу при вивченні правознавства. Визначить методичні вимоги до формулювання проблемних завдань. Поміркуйте, чи доречно поєднувати проблемний виклад із іншими методами навчання.

Серед методичних прийомів дослідницького методу, які потрібно проаналізувати і апробувати із наведенням конкретних прикладів, найбільш поширеними є невелике тестове завдання, що потребує пошуку відповідної інформації, завдання на систематизацію знань із певної теми протягом заняття, дослідження певної проблеми з різних галузей знання. Обумовте, в яких формах можуть конструюватися проблеми та проблемні завдання і чи впливає це на ефективність навчального процесу. Поміркуйте, які труднощі можуть виникати в проблемному навчанні під час використання дослідницького методу.

Для характеристики евристичного методу окресліть методику його використання, форми реалізації та методичні прийоми. Одним із найбільш поширених прийомів є організація евристичної бесіди. Виберіть проблемне завдання та опишіть методичну технологію підготовки і проведення евристичної бесіди на прикладі розв'язання обраної правознавчої проблеми.

У підсумках до питання порівняйте методи проблемного навчання із репродуктивним та визначте, які з них є ефективнішими для вивчення правознавчого матеріалу.

При розгляді четвертого питання необхідно подати різні методичні підходи до розуміння інноваційного типу навчання та до класифікації інноваційних методів. Для кращого розуміння особливостей інноваційного навчання варто провести його порівняння із традиційним видом організації навчального процесу.

Із залученням дидактичного матеріалу покажіть, що практика інноваційного навчання є досить різноманітна: від ланки класно-урочної системи і створення альтернативних моделей до інновацій на рівні форм навчання, методів і прийомів. Зокрема потрібно проаналізувати педагогічну технологію організації інноваційного навчання, яке не потребує заміни класно-урочної системи: розвивальне та проєктне навчання, навчання за інтегрованою системою, технології повного засвоєння навчального матеріалу.

Охарактеризуйте методику використання розвивального навчання при вивченні правознавчих дисциплін, під яким у дидактиці розуміється спрямованість на пошук найбільш результативних інтелектуальних потенціалів школярів із використанням інноваційних методик навчання. Пріоритетним у розвитку учнів у процесі навчання правознавства вважається правознавче мислення. Поміркуйте, якими методичними прийомами можна формувати правознавче мислення та виокремити його складові. На думку сучасних методистів, на практиці розвивальне навчання втілюється у проблемному, яке докладно розглянуто в попередньому питанні семінару. Висловіть своє бачення щодо означеного методичного підходу.

Проєктну систему (метод проєктів, метод цільових завдань, «метод проблем») треба розглядати як організацію освітньої траєкторії школярів шляхом впровадження практичних вправ, під час яких учасники набувають та розвивають навички і вміння. Проаналізуйте мету проєктного навчання, яка спрямована на створення умов для самонавчання учнів, стимулювання їхньої ініціативи, інтересів і особистих прагнень. Окресліть методику поетапного навчання та форми і методи організації за проєктною системою, опираючись на дидактичний матеріал з правознавства.

Технології повного засвоєння навчального матеріалу потрібно розглянути як навчання, що ґрунтується на поданні навчального матеріалу великими блоками, його багаторазовому повторенні та закріпленні в наочній знаковій моделі (опорному конспекті). Необхідно звернути увагу на дидактичні принципи цієї технології: швидке просування вперед, випереджальна роль теоретичних знань, навчання на високому рівні складності, відкритість перспектив, гласність, безконфліктність ситуацій, багаторазовий виклад нового матеріалу. Після докладного аналізу вищевказаних характеристик розробіть на прикладі правознавчої тематики методику проведення навчання за описаною технологією.

Технологію навчання за інтегрованою системою (комплексна система), треба розглянути, як систему, за якою навчальний матеріал вивчається у школі за певними темами-комплексами. Оскільки ця система є способом структурування навчального матеріалу, вона часто спирається на лабораторну та проектну форми. Тому необхідно охарактеризувати цю систему з боку структурування змісту, оскільки з інших сторін вона подібна до вищезгаданих. Технологія навчання правознавства за інтегрованою системою передбачає об'єднання, взаємопроникнення, переплетіння, взаємовплив понять і теорій різних галузей знань. Інтеграцію на уроках правознавства можна реалізувати на рівні міжпредметних зв'язків, проведення інтегрованих (бінарних) уроків та інституціональних (створення нових форм навчальних дисциплін, інтегрованих курсів). Поміркуйте, з якими предметами та як можна пов'язати викладання правознавчого матеріалу. Назвіть відомі вам інтегровані правознавчі дисципліни, які рекомендовані для загальноосвітніх закладів⁹.

У підсумках подайте порівняльне узагальнення різних технологій інноваційного навчання правознавства, зауваживши їх переваги та недоліки із врахуванням сучасних потреб школи.

⁹ Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства» : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2006. С. 120.

Саме у заключному питанні семінару необхідно показати особливості добору та використання методів і прийомів, які мають бути спрямовані передусім на активізацію пізнавальної діяльності учнів на різних типах уроків правознавства. Зокрема, потрібно проаналізувати методичні вимоги до оптимального вибору методів навчання: відповідність до типу уроку та поставлених цільових завдань в основній та старшій школі, врахування характеру і ступеня самостійної пізнавальної діяльності учнів, психологічно-вікові особливості учнів, традиційна чи нетрадиційна технологія навчання, складність дидактичного матеріалу, засоби подання навчального матеріалу тощо. Відзначте, що вибір методики навчання залежить передусім від мети, завдань та специфіки правознавчого предмету, його зв'язків із іншими предметами та окресленого для нього обсягу. Оберіть один із методів та відповідну технологію організації навчання і продемонструйте фрагментарно особливості його використання в основній школі при викладанні конкретної теми з курсу «Правознавство. Практичний курс. 9 кл.» та старшій школі «Основи правознавства. 10 кл.». У висновках до питання подайте помічені вами особливості під час виконання практичного завдання.

Семінарське заняття № 9–10

Тема 5. Методика організації та проведення дидактичних ігор при вивченні шкільного курсу «Основи правознавства»

План

1. Загальна характеристика методів активного навчання.
2. Поняття «дидактичної гри». Види навчальних ігор.
3. Характеристика основних форм ділових ігор при вивченні курсу «Основи правознавства».
4. Методика організації та проведення уроків-ігор з «Основ правознавства».
5. Рольові ігри як метод підвищення пізнавальної активності учнів при вивченні дисципліни «Правоознавство. Практичний курс».

Література

1. Основи правознавства. 9 клас : Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОВЦ, Оріон, 2019. 12 с.
2. Закон України № 764-IX : Про повну загальну середню освіту від 01.08.2020 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 31. Ст. 226.
3. Ратушняк С.П. Основи правознавства : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2017. 272 с.
4. Рябовол Л.Т. Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : монографія. Кіровоград : Полімед-Сервіс, 2015. 360 с.
5. Святокум О.Є. Основи правознавства. 9 клас : міні-конспекти уроків до підручника. Харків : Ранок, 2017. 40 с.
6. Ремех Т.О. Компоненти і прояви правової предметної компетентності учня. *Народна освіта*. 2015. № 3 (27). URL: www.narodnaosvita.kiev.ua
7. Ремех Т.О. Практичні заняття з правознавства: методичний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 4. С. 43–51.

Електронні інформаційні ресурси

1. <https://mon.gov.ua> (Нормативно-правова база освіти).
2. <http://pidruchniki.ws> (Підручники з основ правознавства)
3. www.nbuv.gov.ua (Національна бібліотека України ім. І.І. Вернадського).
4. www.his.1september.ru/urok (Методичні розробки та рекомендації з викладання суспільних дисциплін).
5. www.britannica.com (Онлайн енциклопедія «Британіка»).
6. www.uk.wikipedia.org (Україномовна версія онлайн-енциклопедія «Вікіпедія»).
7. <https://wiki.cuspu.edu.ua> (Навчальний курс «Методика навчання правознавства»).

Методичні рекомендації

При розгляді першого питання активні методи навчання потрібно розглянути як сукупність прийомів і способів психологічно-педагогічного впливу на учнів, які необхідно порівняти з традиційними методами навчання за такими критеріями: спрямованість на розвиток у них творчого самостійного мислення, активізація інтелектуальної праці, розвиток вирішення нестандартних ситуацій, формування і вдосконалення майбутніх професійних навичок.

Розгляньте класифікаційний поділ активних методів навчання на імітаційні та неімітаційні. Визначте особливості кожного виду методів. Зауважте, що до неімітаційних належать: лекція із проблемним викладом матеріалу, лекція із елементами дискусійних питань, семінарське заняття у формі прес-конференції, практичне заняття у приміщення місцевих правоохоронних служб, інтелектуальні ігри на правовому тематику, правознавчий практикум, пізнавальна бесіда, правознавча конференція із участю школярів, залучення сучасних комп'ютерних навчальних програм з правознавства, електронне тестування, розв'язування юридичних задач та інші типові методичні вправи.

Наведіть приклад використання одного із вищезгаданих неімітаційних форм при викладанні правознавчого дидактичного матеріалу. Окресліть методику його реалізації. При цьому зверніть увагу на те, що методи активного навчання передбачають ґрунтовну попередню підготовку до занять як учителя, так і учнів. З'ясуйте, які чинники повинен врахувати вчитель і як має бути організована пізнавальна діяльність учня.

Поміркуйте, як можна на практиці застосувати активні методи відтворення певних форм правової поведінки на підставі моделювання певних ситуативних обставин, які могли б розвиватися в різних інституціях: суді, на підприємстві, установах державної влади тощо. Також ці методи відзначаються й іншими ефективними показниками. Визначте, якими саме.

Імітаційні методи активного навчання прийнято поділяти на ігрові та неігрові. До ігрових методисти відносять дидактичні, ділові, сюжетно-рольові (репродуктивні та проблемно-пошукові), інсценування, психодрама або соціодрама, творчі ігри. Охарактеризуйте методику використання однієї із форм імітаційних методів активного навчання.

Зверніть увагу на те, що до методів наслідування можемо віднести розв'язування юридичних задач, розгляд правових ситуацій, аналіз окремої правової справи, безперервне пропонування ідей, організація обговорення тощо. Визначте методичні особливості цих методів. У підсумках до питання окресліть переваги та певні труднощі у використанні активних методів навчання, а також поміркуйте про їх значення для викладання правознавчих дисциплін у школі.

У другому питанні семінару дидактичну гру треба охарактеризувати як активну навчальну діяльність з імітаційного моделювання систем, явищ, процесів, а також майбутньої професійної діяльності. У практиці правничої освіти найбільш відомі ділові ігри, мозкова атака, тренінги, аналіз ситуацій, розробка колективних проєктів у малих групах, методика колективного планування

курсу, організаційно-діяльнісні ігри тощо¹⁰. Більшість методичних розробок навчальних ігор нагадує інструкції з управління виробництвом, а не методику занять. Між тим у такому випадку основна складність полягає у розробці не змісту гри, а її форми. На прикладі певної методичної розробки покажіть, що важливим методичним прийомом є постановка проблемних завдань – мети гри і розподіл ролей. Зауважте, що важливим методичним питанням виступає визначення рівня складності проблеми, який залежить від цілої низки умов. Зверніть увагу в методичній літературі на аналіз найбільш поширених помилок в організації дидактичної гри. Охарактеризуйте методичні підходи до розробки навчальних ігор з правознавства; німецький і американський, визначіть їх переваги та недоліки у пристосуванні до української системи навчання.

Для складання докладного аналізу методики використання дидактичних ігор на уроках правознавства проаналізуйте основні етапи в організації ігрової пізнавальної діяльності: вступна частина, підготовча частина, проведення гри, аналіз результатів.

Зауважте, що у системі активного навчання методисти виділяють п'ять основних моделей навчальної гри, що побудовані на різних методах імітації діяльності, розігрування ролей, використання операцій, інсценування ролей, виконання операцій, інсценування психодрами та соціодрами. Охарактеризуйте кожен модель окремо, зауваживши про методичні підходи щодо їх використання¹¹.

У підсумках до питання поміркуйте над тим, чи достатньо в методичній літературі представлені різні підходи до класифікації та використання дидактичних ігор на уроках правознавства. Також необхідно зауважити як позитивні переваги, так і недоліки, і які саме необхідно врахувати при проведенні гри та оцінюванні її результатів.

¹⁰ Кашкар'юв Г. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. Частина II. Харків : Вид. група «Основа», 2011. С. 36. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 11 (95)).

¹¹ Там само. С. 37.

Розгляд третього питання необхідно розпочати із огляду орієнтовної процедури проведення ділової гри, визначаючи її структурні етапи: обґрунтування вибору, формулювання цілей, розробка і вибір методів прийняття рішення, визначення мети, завдань для гравців, їхнього складу та можливих учасників, розробка сюжету, встановлення послідовності подій і структури взаємозв'язку, критеріїв успішних дій, розроблення інструкції для ведучого, правил гри, складення інструкції для учнівської гри, стадія гри, стадія оцінки, стадія модифікації. Методисти рекомендують не завжди дотримуватися надто строгої, чіткої процедури – до неї можна вносити зміни та модифікувати її по-різному. Проте до опису навчальної ділової гри мають увійти такі обов'язкові компоненти: об'єкт наслідування, мета і завдання гри, сфера застосування, змістове наповнення проблемної ситуації, комплект ролей та функції гравців, правила й умови гри, їх документальне забезпечення, система правових оцінок. У висновках до питання визначіть різні методичні шляхи проведення уроків правознавства із залученням ділових ігор, а також, які функції виконує ділова гра.

Для підготовки четвертого питання виберіть конкретну тему із шкільного курсу «Основи правознавства для 10 кл.», продумайте методiku проведення уроку-гри, враховуючи при цьому специфіку правознавчого матеріалу та форми його подання для учнів. Опіраючись на визначену процедуру організації дидактичних ігор, включіть у методичну розробку відповідні складові елементи та етапи реалізації. Для кращої орієнтації у виконанні завдання скористайтеся педагогічним творчим доробком, який поданий у рекомендованій методичній літературі.

Зауважте, що за допомогою різних видів дидактичних ігор на уроках правознавства треба проводити вивчення нового матеріалу, повторення і закріплення вивченого матеріалу. Іноді доцільно проводити цілі уроки у формі гри. Поміркуйте й обґрунтуйте доцільність організації цілого уроку у формі гри. Охарактеризуйте методiku проведення найбільш поширених дидактичних ігор із

правознавства, які можна використати для організації цілого уроку: «Юридична консультація», «Юридичний футбол», «Прийом на роботу», «Юридичний казус», «Детектив», «Юридична школа абітурієнта», «Словесна дуель», «Живий ланцюжок», «Щит», «Букви-слова» тощо.

У підсумках до питання обґрунтуйте або заперечте погляд на те, що суттєвою перешкодою для широкого впровадження дидактичних ігор є обмеженість часу, відведеного на вивчення правознавства загалом, проте враховуючи дієвість дидактичних ігор з метою різностороннього огляду навчального матеріалу, а також врахування інтересів школярів, доречно їх впроваджувати до освітнього процесу.

При розгляді завершального питання семінару, важливо зауважити, що рольова гра може розглядатися у методичній літературі як метод і форма правового навчання. Під час цього можуть використовуватися переважно дві форми інсценування занять: 1) заздалегідь підготовлене інсценування, 2) імпровізоване, випадкове і несподіване, яке виникає під час обговорення певних навчальних проблем. Доберіть до кожної форми, як приклад, деякі рольові ігри.

Для визначення та характеристики рольових ігор, які можуть використовуватися під час вивчення шкільного курсу «Правознавство. Практичний курс» у 9 кл. зверніться безпосередньо до навчальної програми та підручника під редакцією авторів О. Пометун та Т. Ремех. Зокрема, виклад навчального матеріалу у цьому підручнику побудований на інтерактивних і активних методах проблемного навчання.

Так, у підсумках до питання поміркуйте, які переваги та недоліки і труднощі потрібно врахувати при організації та проведенні рольових ігор на уроках правознавства. Зауважте, яких методичних принципів та вимог повинен дотримуватися вчитель правознавства, щоб запропонований ним методичний підхід із використання активних методів навчання показав ефективні результати.

Семінарське заняття № 11–12

Тема 6. Методика формування правових понять, умінь учнів при вивченні курсу «Основи правознавства»

План

1. Правові поняття та їхня роль у вивченні курсу «Основи правознавства». Види понять.
2. Методичні умови, етапи, прийоми та засоби формування понять.
3. Навчальні вміння та навички з правознавства: їх особливості та класифікація.
4. Методичні умови, шляхи та засоби розвитку правових умінь та навичок учнів.

Література

1. Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Основи правознавства. 9 клас : Програми для загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : УОВЦ, Оріон, 2019. 12 с.
3. Ремех Т.О. Основи правознавства: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ : Літера ЛТД, 2017. 224 с.
4. Ремех Т.О. Практичні заняття з правознавства: методичний аспект. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 4. С. 43–51.
5. Майорський В.В. Методика навчання конституційного права учнів профільних класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Львів, 2016. 287 с.
6. Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми методики навчання історії, правознавства та суспільствознавчих дисциплін» / упоряд. Г.Г. Яковенко. Харків, 2020. 138 с.
7. Навчальна програма з громадянської освіти (інтегрований курс) для 10 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена наказом Міністерства освіти і науки № 698 від 03.08.2022 (підручник для 10

класу закладів загальної середньої освіти Гісем О.О., Мартинюк О.О.)

8. Ремех Т.О. Реалізація міжпредметних зв'язків у шкільних підручниках із правознавства. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / голов. ред. О.М. Топузов. Київ : Педагогічна думка, 2014. Вип. 14. С. 611.

Методичні рекомендації

Для характеристики правових понять необхідно розкрити сукупність їхніх ознак. Зокрема, прокоментуйте твердження, що істотною ознакою правових понять є регулювальний вплив на поведінку людей. На прикладі конкретного правового поняття продемонструйте, як за допомогою правових норм держава встановлює норму-дозвіл, норму-припис та норму-заборону. Зауважте, що будь-яке правове поняття містить у собі правову характеристику дійсності.

На підставі шкільних навчальних програм з правознавчих курсів «Правознавство. Практичний курс. 9 кл.» та «Основи правознавства для 10 кл.» визначте перелік правових понять, якими повинні володіти учні. На основі цього переліку визначте специфіку правових понять у порівнянні з іншими науковими категоріями.

Вдало складений перелік правових понять шкільних правознавчих курсів допоможе вам у визначенні їхньої класифікації за різними методичними критеріями: ступенем узагальнення (окремі, загальні); змістом (морально-етичні, філософські, економічні та соціологічні); рівнем обізнаності учнів (відомі, маловідомі, невідомі). Доберіть до кожного виду відповідні правові поняття, які передбачені шкільними правознавчими програмами.

Загальну характеристику поняттєвого апарату курсу подає програма і почасти, пояснювальна записка до неї. Зокрема, в ній окреслено провідні поняття та терміни, які потрібно розтлумачити учням при вивченні конкретної теми курсу. Для створення методики формування юридичних понять потрібно враховувати

особливості навчального матеріалу та його зв'язки з іншими категоріями і термінами. При цьому доцільно враховувати особливості поняттєвого апарату курсу «Основи правознавства». По-перше, курс насичений поняттями різного ступеня узагальнення і новизни, і це за умови обмеженості навчального часу. Інша специфіка, вбачається у тому, що юридичні терміни та поняття у навчальному курсу розподіляються досить нерівномірно. Відповідно це потрібно враховувати при розробці методичних підходів до формування правових категорій у школярів¹².

Підсумовуючи розгляд питання, окресліть необхідність врахування класифікації правових понять для укладення методики їх формування.

У педагогічній і психологічній літературі є чимало робіт, що розкривають основи вивчення наукових понять. На основі цього можна виділити такі чинники, які потрібно врахувати при створенні відповідних методичних умов: конкретизації і відчуття у розумінні терміна, а також вміння виокремити загальні суттєві ознаки понять, узагальнювати, визначати, деталізувати, закріпити в учнівській свідомості найбільш вагомі ознаки понять, проводити зв'язок між відомими і вивченими поняттями та невідомими й тими, що тільки вивчаються вперше, використовувати поняття при виконанні творчих завдань, поступове доповнення понять новими ознаками¹³. Ознайомтеся із ними та охарактеризуйте їх.

Охарактеризуйте основні етапи формування правових понять. Зауважте, що в методичній літературі існують різні підходи щодо їхнього умовного поділу. Проте найбільш поширеним є виокремлення трьох етапів: 1) активізація попередніх знань школярів, 2) узагальнення знань аж до поняття і формування його наукового визначення, 3) теоретичне і практичне використання понять.

¹² Кашкар'юв Г. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. Частина II. Харків : Вид. група «Основа», 2011. С. 38. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 11 (95)).

¹³ Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства» : навчальний посібник. Київ : КНТ, 2006. С. 126.

Усвідомлене й ефективне засвоєння учнями понять курсу «Основи правознавства» залежить від методів, які використовує вчитель при їх формуванні. Головною умовою результативності цієї роботи є активна пізнавальна діяльність школярів, яка здійснюється у процесі розповіді, бесіди, створення проблемних ситуацій, а також під час самостійної роботи з документами. Подайте методичну характеристику кожного із вищезгаданих методів¹⁴.

Саме практика викладання та проведені педагогічні спостереження переконливо доводять, що провідне місце при формуванні правових категорій відіграють індуктивний та дедуктивний методи, які настільки пов'язані між собою, що на практиці їх важко розмежувати. Охарактеризуйте особливості методики організації цих двох методів. До складання цієї характеристики долучіть практичне завдання, яке пов'язане із розробкою методики формування поняття.

Підсумовуючи, поміркуйте, які методичні прийоми можна використати при індуктивному та дедуктивному методах формування правових понять, а також зауважте про залучення оптимальних засобів подання відповідно підібраної інформації.

Так, у методичній літературі проблема формування навичок і вмінь недостатньо розроблена. У кожному предметі всі особливі вміння не можуть здійснюватися без міжпредметних (універсальних) вмінь – порівнювати, узагальнювати, класифікувати, доводити, проводити аналогії, визначати, викладати, задавати питання і т. д. Водночас опанування будь-якого предмету покликане навчити групу вмінь, які отримали назву навчальних. Це вміння, які сприяють засвоєнню, але безпосередньо в ньому участі не беруть (конспектування, реферування, збір біографічних даних, користування довідковими виданнями, контроль за своїми діями, рецензування, графічне зображення думки і т. д.).

¹⁴ Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2006. С. 126.

Саме такими вміннями вчителю необхідно оволодіти в процесі викладання курсу «Основи правознавства», при цьому він може спиратися і на досвід, який учні набули в ході вивчення історії. Зауважте, що є вміння, які передбачають застосування знань, які стосуються власне правознавчого курсу. Визначте їх та охарактеризуйте ці види застосування знань відповідно до ступеня узагальненості.

Зауважте, що процес формування умінь з правознавства вчитель починає будувати на загальношкільних навичках: організації навчальної праці і роботи з книгою та іншими джерелами інформації, культурі усної і писемної мови. Врахування цього зв'язку висуває перед вчителем завдання максимального використання можливостей навчальних предметів, а також позакласної роботи.

Орієнтування вчителя в вміннях і навичках, які формуються на уроках історії, літератури, географії і т. д., а також загальнонавчальних вміннях дає змогу зняти перевантаження учнів, добитися реалізації принципу наступності, раціональніше використовувати навчальний час, підвищити ефективність роботи. Доберіть конкретні приклади для підтвердження цього положення.

Опрацюйте навчальні програми правознавчих курсів для 9-го та 10-го класу із метою пошуку та характеристики основних вмінь, якими учні повинні володіти. Так, наприклад у програмі «Основи правознавства» за редакцією І. Усенка та О. Наровлянського передбачено такі основні вміння учнів з предмету:

1. Орієнтуватися в системі законодавства, користуватися джерелами права, під керівництвом вчителя аналізувати зміст правових документів.

2. Володіти елементарною правовою термінологією.

3. Залучати юридичну літературу, вміти її тезисно конспектувати, укладати змістовні доповіді та вміти представити результати власних пошуків, вміти проводити рецензування відповідей своїх однокласників та доповнювати їх.

4. Чітко і логічно викладати матеріал з морально-правових проблем.

5. Долучатися до активного обговорення дискусійних питань на правову тематику, вміти добирати вдалі аргументи для формування особистого погляду та висновків.

6. Вміти використати здобуті знання із права для обрання найбільш правильної траєкторії правової поведінки у різноманітних ситуаціях повсякденного життя.

Для кожного вміння доберіть відповідні прийоми та засоби їх формування. При цьому зауважте, що уміння на уроках правознавства формуються на основі досвіду способів діяльності. Завдання можуть бути репродуктивні, пошукові і творчі, наприклад, такі: виділяти основні поняття, правові терміни, висновки, знаходити пояснення в підручнику, давати відповідь на питання в параграфі, виокремлювати основні ідеї, повідомлення за схемою. Може бути і самостійний вибір правової норми, закону, аналіз морально-правових ситуацій, складання плану тощо. Розвитку умінь самостійної роботи сприяє вивчення учнями різних державних документів, зокрема, Конституції, правових документів, нормативних актів.

Будуючи так звану дедуктивно-методичну схему розвитку мислення треба мати на увазі, що вона повинна розвивати у так званих коливаннях форми від таблиці до схеми і навпаки. При цьому формально-логічні операції мають формуватися у такій послідовності: порівняння, аналіз, синтез, класифікація, абстрагування, узагальнення, конкретизація, систематизація. Лише за таких умов можлива побудова ефективної методичної системи формування мислення учнів на уроках правознавства. Наведіть приклад дедуктивно-методичної схеми, опираючись на вищеподаний алгоритм її організації.

У висновках до заключного питання семінару поміркуйте, як проблемне завдання, на думку більшості методистів, найкраще сприяє розвитку правознавчих вмінь. Свою позицію аргументуйте, опираючись на результати власного педагогічного спостереження під час проходження педагогічної практики в загальноосвітніх закладах.

Семінарське заняття № 13–14
Тема 7. Урок як основна форма навчання
правознавства в школі

План

1. Урок правознавства. Сучасні вимоги до нього.
2. Класифікація та характеристика основних типів та форм уроків.
3. Структура уроку правознавства.
4. Методика організації та проведення занять з основ правознавства, побудованих на методах активного навчання.
5. Система перевірки та оцінювання знань та вмінь учнів на уроках правознавства.
6. Методичні прийоми та засоби встановлення міжпредметних зв'язків на уроках правознавства.

Література

1. Закон України «Про освіту» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
2. Майорський В.В. Методика навчання конституційного права учнів профільних класів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Львів, 2016. 287 с.
3. Навчальна програма з громадянської освіти (інтегрований курс) для 10 класів загальноосвітніх шкіл, затверджена наказом Міністерства освіти і науки № 698 від 03.08.2022 (підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти Гісем О.О., Мартинюк О.О.)
4. Ремех Т.О. Компоненти і прояви правової предметної компетентності учня. *Народна освіта*. 2015. № 3. С. 2–3.
5. Ремех Т.О. Основи правознавства 9 клас. Тестовий контроль знань. Київ : Літера ЛТД, 2017. 112 с.
6. Ремех Т.О. Реалізація міжпредметних зв'язків у шкільних підручниках із правознавства. *Проблеми сучасного підручника* : зб.

наук. праць / голов. ред. О.М. Топузов. Київ : Педагогічна думка, 2014. Вип. 14. С. 611.

7. Рябовол Л.Т. Понятійний апарат шкільних курсів правознавства: загальна характеристика та особливості. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2012. № 64. С. 134–138.

Методичні рекомендації

Розгляд першого питання варто розпочати із загального огляду різних навчальних форм, які відрізняються розкладом занять, місцем їх організації, складом учнів та роллю вчителя у їх проведенні. Поміркуйте, чому основною формою організації навчального процесу в школі є урок. Пригадайте з курсу «Теоретичні основи педагогіки» характерні ознаки класно-урочної системи, окресліть її переваги та недоліки.

З урахуванням загальних положень дидактики, особливостей і специфіки курсу як логічно поєднаної системи знань можна виділити такі вимоги до проведення уроків з курсу «Основи правознавства»:

- урок має в комплексі розв'язувати завдання освіти, виховання та розвиток учнів;

- тема уроку визначається програмою та викладається відповідно до змісту підручника;

- додатковий матеріал, що використовується вчителем на уроці, має ілюструвати та конкретизувати поняття курсу;

- зміст уроку кожної теми має супроводжуватися використанням реальних ситуацій з якими зіткнувся або ж може зіткнутися у майбутньому кожен учень у своєму житті;

- на заняттях потрібно прагнути до втілення основної мети навчального предмету;

- кожен урок повинен бути цілісним і завершеним у розкритті обраної навчальної теми;

- на заняттях правознавства необхідно розвивати в учнів інтелектуальну активність й самостійність;

– курс «Основи правознавства», як і всі суспільствознавчі шкільні дисципліни, вимагає реалізації на уроках ретроспективних і перспективних міжпредметних зв'язків;

– відповідність змісту уроку рівневі розвитку правознавчої науки;

– чіткість мети уроку у нерозривній єдності навчально-виховних – розвивальних завдань;

– організація активної діяльності учнів через поєднання групових, індивідуальних, парних форм організації навчання правознавства;

– правильний вибір вчителем типу і виду уроку, його структури, методів.

Охарактеризуйте особливості їх реалізації.

Для окреслення класифікації уроків з правознавства проаналізуйте різні методичні критерії щодо їх групування. Зауважте, що поширеною у практиці викладання шкільних дисциплін є класифікація занять за ланками навчального процесу або ж за дидактичною метою: подання нового матеріалу, його закріплення, повторення, перевірка знань та комбіновані уроки. Враховуючи особливості курсу та специфіку навчального процесу у старших класах загальноосвітньої школи, цілком доцільним і можливим є групування уроків, в основі якого покладено характер діяльності вчителя та учнів на уроці: урок подання вчителем нового матеріалу (шкільна лекція), заняття лабораторного типу, семінари, повторювально-узагальнювальні уроки, підсумкові співбесіди, залікові уроки¹⁵. Охарактеризуйте ці типи уроків.

Останнім часом в методичній літературі набув поширення поділ занять на традиційні та нетрадиційні. Визначте, якими чинниками обґрунтовується такий поділ. З'ясуйте, які форми уроків належать до традиційних та подайте загальну характеристику нетрадиційних або ж інноваційних уроків з правознавства (урок-гра, колоквиум, «круглий стіл», екскурсія, продовжіть цей перелік).

¹⁵ Кашкар'єв Г. Методика викладання правознавства в школі в опорних схемах і таблицях. Частина II. Харків : Вид. група «Основа», 2011. С. 9. (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 11 (95)).

У підсумках до другого питання поміркуйте, від яких чинників залежить ефективність застосування окремих форм занять та як вдалий вибір типу уроку впливає на продуктивність засвоєння навчального матеріалу.

При розгляді третього питання поміркуйте, у який спосіб можна побудувати урок правознавства як організаційну одиницю навчання із тривалістю 45 хв., щоб він відповідав методичним вимогам. Структура уроку правознавства має бути гнучкою. Вона визначається цілою низкою чинників: етапом навчання, місцем уроку серед інших, характером поставлених завдань. Охарактеризуйте їх. Проте в сучасних умовах демократизації системи навчання переважає методичний підхід, який передбачає не завжди дотримуватися запропонованої структури. Так, наприклад, часто вчитель правознавства під час пояснення нового матеріалу, опираючись на попередні знання учнів, проводить їх одночасне опитування. Наведіть інші можливі комбінації перестановок та поєднань різних етапів уроку. Тому більшість методистів зауважують, що зараз немає обов'язкових вимог до структури уроку правознавства, а тому учитель може її коригувати, керуючись особливостями класу та матеріалу, який викладається на конкретному уроці.

Складіть методичну характеристику класичних структурних частин уроку правознавства: організаційний момент, перевірка домашнього завдання, актуалізація опорних знань учнів, пояснення нового матеріалу, його закріплення, постановка домашнього завдання. Поміркуйте та висловіть свою аргументовану думку з приводу висловлювання провідних методистів, що класична структура уроку частково нівелює особливості предмету «Основи правознавства», ускладнює створення відповідної атмосфери навчання. З іншого боку, відсутність організаційних рамок уроку, найважливіших моментів у ньому, у більшості випадків не спричиняється до створення добрих умов для освітньої праці учнів. Відповідно методисти рекомендують у побудові занять виокрем-

лювати сталі та змінні частини. Визначте, що повинно входити до кожної частини.

У підсумках до третього питання виокремте основні особливості структуризації уроків правознавства, звернувши увагу на традиційні та нетрадиційні підходи до організації навчального процесу.

При розгляді четвертого питання необхідно проаналізувати особливості методики організації та проведення нетрадиційних форм уроків з правознавства: урок-практикум, урок-диспут, урок-гра, урок-семінар, урок-конференція, урок-презентація та інші, які значно менше використовуються у педагогічній практиці діяльності вчителя правознавства.

Перед початком розгляду цих форм, необхідно з'ясувати походження та визначення терміна «нетрадиційний урок», а також визначте мету та завдання сучасних нетрадиційних підходів до викладання правознавства. Поміркуйте, які чинники сучасності зумовили активізацію використання нетрадиційних форм навчання. Прокоментуйте різні оцінки методистів щодо залучення нетрадиційних форм у навчальний процес. По можливості висловіть свою оцінку з приводу методичної дискусії.

Під час характеристики нетрадиційних форм уроків правознавства зверніть увагу на методику їх проведення за такими критеріями: вибір та підготовка заняття, особливості проведення уроку, підсумкові результати.

У підсумках до четвертого питання висловіть власне бачення переваг та недоліків нетрадиційних форм навчання правознавства у загальноосвітніх закладах. Також поміркуйте, які можливі шляхи вдосконалення наявних методик та започаткування нових.

У п'ятому питанні перевірку знань, необхідно розглядати як методичний прийом, який пов'язаний з оцінкою результатів того чи того завдання. Висловіть свою думку з приводу твердження, що контроль знань спрямований на виявлення рівня засвоєння учнями вже вивченого матеріалу і проводиться здебільшого вчителем.

Оцінка знань означає з'ясування того, що учень знає, у порівнянні з тим, що повинен знати на певному етапі навчання¹⁶.

Оцінка часто фіксується за допомогою балів. Охарактеризуйте переваги та при наявності і недоліки 12-бальної шкали оцінювання. Висловіть своє ставлення до цих критеріїв оцінювання.

Визначте та проаналізуйте функції і принципи контролю знань та вмінь учнів на уроках правознавства: діагностична, навчальна, виховна, розвивальна; об'єктивність, систематичність, цілеспрямованість, тематичність.

З'ясуйте особливості організації і проведення різних видів контролю на уроках правознавства й ефективність їх впливу на засвоєння навчального матеріалу: попередній, поточний, тематичний та підсумковий.

У підсумках до п'ятого питання поміркуйте над проблемним запитанням: чи враховуються в основному психологічно-вікові та дидактичні особливості при укладанні контрольних завдань?

У ході аналізу заключного питання семінару необхідно зупинитися передусім на характеристиці основних завдань правознавчих курсів, які реалізуються на практиці за допомогою використання такого загальнопоширеного методичного прийому, як міжпредметні зв'язки:

- поглиблення процесу усвідомлення засвоєння учнями правових знань, оволодіння юридичними термінами і поняттями;
- уникнення перенасичення курсу фактологічним матеріалом, невиправданого дублювання при вивченні питань, які вивчалися вже на інших предметах;
- піднесення інтересу до навчання;
- встановлення міжпредметних зв'язків допомагають учителям розширити діапазон дій з відбору найбільш доцільних правових фактів і явищ;
- використання міжпредметних зв'язків формує ставлення в учнів до знання правових законів і норм;

¹⁶ Андрусишин Б., Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»: підручник. Київ: Знання, 2008. С. 210.

– проблемні питання міжпредметного характеру сприяють мобілізації творчих здібностей учнів, стимулюють їх розумову діяльність¹⁷.

Поміркуйте, з якими предметами і як пов'язане вивчення правознавчих дисциплін: «Правознавство. Практичний курс 9 кл», та «Основи правознавства 10 кл.». Доберіть конкретні приклади для підтвердження своєї думки.

Проаналізуйте класифікацію різних видів міжпредметних зв'язків та наведіть можливі приклади їх реалізації: синхронні, асинхронні, випереджальні.

Охарактеризуйте основні прийоми і засоби реалізації міжпредметних зв'язків на уроках правознавства, продемонструйте їх на конкретних прикладах:

1) пригадування вчителем фактів з попередніх курсів з метою підготовки до сприймання нового матеріалу;

2) питання і завдання, які включають оперування вміннями з попередніх предметів: встановлення причиново-наслідкових зв'язків, аналізу, синтезу, застосування теоретичних положень засвоєних при вивченні одного курсу до аналізу нових фактів, з якими знайомляться у другому курсі;

3) формулювання завдань на порівняння;

4) складання узагальнювальних таблиць з історії і правознавства, в яких перевіряються знання учнів;

5) проведення бінарних міжпредметних уроків;

6) встановлення наскрізної лінії (спадкоємних зв'язків);

7) бесіда на уроці за змістом виконаного міжпредметного завдання;

8) підготовка учнями повідомлень і доповідей на основі джерел знань, застосованих в інших дисциплінах¹⁸.

У висновках до питання висловіть власне бачення щодо ефективності використання міжпредметних зв'язків на уроках правознавства. Визначте, які можуть виникати труднощі для їх реалізації.

¹⁷ Андрусишин Б., Гуз А. Методика викладання шкільного курсу «Основи правознавства»: підручник. Київ: Знання, 2008. С. 211.

¹⁸ Там само. С. 212.

Електронне навчально-методичне видання

**Іванна Лучаківська,
Юрій Стецик**

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ОСНОВ ПРАВознавства в школі

**Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка**

Редактор
Ірина Невмержицька

Технічний редактор
Лужецька Ольга

Коректор
Артимко Ірина

Здано до набору 04.05.2023 р. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 3,00. Зам. 24.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка.
(Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників та розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5140
від 01.07.2016 р.). 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24, к. 31.